

Motion till riksdagen

1989/90:So473

av Daniel Tarschys m.fl. (fp)

Åtgärder mot tobaksbruket

Bakgrund

Tobaksbruk, främst i form av cigarettökning, är den största enskilda orsaken till för tidiga och förebyggbara dödsfall i Sverige och ligger bakom en stor del av sjukdomarna i andningsorganen och hjärtkärlsystemet samt sjukligheten i cancer. Antalet tobaksrelaterade dödsfall i Sverige beräknas uppgå till drygt 10 000 årligen. Situationen är densamma i övriga delar av den industrialiserade världen och håller på att bli det också i ett antal utvecklingsländer på grund av det ökande tobaksbruket.

Världshälsoorganisationen (WHO) har antagit ett handlingsprogram mot tobaksbruk. Så sent som i november 1989 underströks vid ett möte i WHO nödvändigheten av att prioritera åtgärder för att minska tobaksbruket såväl i den industrialiserade världen som i utvecklingsländerna.

WHO:s Europakontor har utarbetat ett detaljerat handlingsprogram för de europeiska länderna. Åtgärderna inrymmer följande punkter:

- skydd för icke-rökare och befrämjande av en miljö fri från tobaksrök, särskilt i hälso- och sjukvårdslokaler, på arbetet och i andra offentliga lokaler;
- vidareutveckling av hälsoupplysningen och informationen till allmänheten;
- utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal och andra nyckelgrupper;
- praktisk rökslutarhjälp;
- en utvärderings- och utvecklingsprocess;
- en pris- (beskattnings-) politik för tobak;
- restriktioner beträffande produktion, distribution, marknadsföring och reklam ifråga om tobak.

Tobaksbruket i Sverige

Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar (NTS) har undersökt svenska folkets tobaksvanor sedan 1976. Nyligen publicerades data avseende år 1988 baserade på ett representativt urval av ca 2 000 personer ur den vuxna befolkningen.

Andelen dagligrökare bland män var 27 % och bland kvinnor 26 %. Bland männen är det åldersgruppen 35–54 år som uppvisar den högsta andelen dag-

ligrökare, 33 %. Bland kvinnorna är det 16–24-åringarna som har den högsta andelen dagligrökare, 34 %. Lågutbildade uppvisar de högsta siffrorna. Det gäller såväl män som kvinnor.

Andelen som slutar röka ökar sedan 1970-talet. Majoriteten svenska rökare vill sluta med sitt bruk. I hela gruppen är det 70 % som vill sluta. Bland kvinnorna i åldersgruppen 25–34 år är siffran högst, 83 %. Det är svårt att sluta röka. Av dem som försökt sluta har 66 % misslyckats.

Snusning är vanligast bland män i åldersgruppen 16–24 år (29 %). En procent av kvinnorna i samma åldersgrupp är dagligsnusare och 2 % tillfällighetssnusare. Snusning är mer sällsynt ju högre upp i åldrarna man kommer.

Svenska åtgärder

Behovet av åtgärder mot tobaksbruk har aktualiserats i olika utredningar under 80-talet (socialdepartementets tobakskommitté SOU 1981:18, cancerkommitténs betänkande SOU 1984:67, regeringens proposition 1984/85:181 om "Utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården m.m.", socialstyrelsens folkhälsorapport i serien Socialstyrelsen redovisar 1987:15 och nu senast i regeringens folkhälsogrups rapport 1989:2 "Åtgärder för att minska tobaksbruket i Sverige" samt i allergiutredningens betänkande SOU 1989:76).

Bland förslagen återfinns insatser för bättre information och utbildning om vikten av minskat tobaksbruk, beskattnings- och avgiftspolitik inkl. kraftiga och regelbundna prishöjningar av tobaksvaror, reklamförbud, lagstiftning om tjärhaltsnivåer, upphörande av skattefri försäljning och införsel av skattefria tobaksvaror i Sverige, förbud mot tobaksrökning i lokaler av gemensamhetskaraktär.

Svensk tobakspolitik har präglats mer av utredande och rapportskrivande och mindre av konkret handling. Just nu väntar vi på den senaste svenska tobaksutredningen som tillsattes under sommaren 1988 och som beräknas vara färdig i början av 1990. Den skall enligt direktiven överväga skärpta insatser med förbud mot tobaksreklam och åtgärder för att tillförsäkra allmänheten rökfri miljö i gemensamhetslokaler samt utreda prisinstrumentets betydelse för tobakskonsumtionen. Utredningen bör också överväga vilka ytterligare insatser som krävs för att nedbringa tobakskonsumtionen.

Mål och åtgärdsprogram

Folkpartiet anser att fastställande av klara mål för insatserna mot tobaksskador skulle vare en sporre för det fortsatta arbetet. Vi anser att målet bör överensstämja med WHO:s rekommendation och således innebära en halvering av mängden rökt tobak till år 2000 (snus och annan s.k. rökfri tobak existerar knappast i Europa i övrigt). Detta mål bör stadfästas av riksdagen.

Riksdagen har tidigare anfört att det råder stor enighet om inriktningen av arbetet på tobaksområdet. Det kan emellertid noteras att alla samhällssektorer uppenbarligen inte delar denna bedömning. I en tvist mellan konsumentverket, socialstyrelsen och Svenska Tobaksbranschföreningen inför JO hösten 1989 hävdade branschföreningen, där även Svenska Tobaks AB är medlem, att "tobaksbruket är en laglig företeelse" och att "socialstyrelsen har inget mandat att söka utplåna tobaksindustrin som sysslar med den lag-

liga verksamheten tobaksproduktion". Även om JO inte anslutit sig till branschens argumentering på denna punkt, är det uppenbart att bristen på klart angivna mål för tobaksinformationen har olyckliga konsekvenser.

Genom att delta i WHO:s beslut har Sverige åtagit sig att under perioden 1987–1991 genomföra en flerårig informationskampanj mot tobaken samt att satsa på utbildning av nyckelgrupper. I regeringens ovan nämnda proposition 1984/85:181 utlovades bl.a. en intensifierad informationsverksamhet om tobakens skadeverkningar med huvudsyfte att hindra tobaksdebut bland barn och ungdom. Bakgrunden härtill var cancerkommitténs förslag om ett specialprogram med detta syfte som skulle förfoga över massiva resurser, garanterade för lång tid. Kommittén nämnde "5–10 milj. kr. årligen under en (första) period om åtminstone fem år". Regeringen valde att under en kortare period förstärka anslaget till socialstyrelsens hälsouppllysning med 1 milj. kr. och att därutöver anslå 2 milj. kr. ur Allmänna arvsfonden för sådan informationsverksamhet (per år fr.o.m 1986/87). De extra resurserna utgick för sista gången under budgetåret 1988/89.

De anslagna resurserna har dock länge varit otillräckliga. Sedan rökningen bland ungdomar minskat under nästan 20 år har det helt nyligen kommit uppgifter som tyder på att ungdomsrökningen åter ökar. Också internationellt har rökningen bland barn och ungdom uppmärksammats. WHO har därför beslutat välja temat "Barndoms- och ungdomstid utan tobak" som tema för den tredje internationella tobaksfria dagen. Vi anser det viktigt att motverka tobaksbruk bland barn och ungdom.

Folkpartiet anser att förstärkta resurser för att motverka tobaksbruk även under kommande år bör utgå med minst lika stort och helst större belopp. Finansiering bör ske över statsbudgeten. Enligt vår mening bör upplysningen om tobakens skadeverkningar på snar sikt få ett väsentligt, permanent resurstillskott. Ett minimikrav är att 3 milj. kr. "extra" utgår under 1990/91.

Folkpartiet anser att både barnomsorg och skola är miljöer där det är särskilt angeläget att uppnå rökfrihet. Dels har barnomsorgs- och skolpersonal ett ansvar som normbildare för barn och ungdom, dels är hälsoriskerna med passiv rökning numera vetenskapligt belagda. Det är viktigt att skolan tillhandahåller en miljö som motverkar tobaksdebut. Det bör vara självklart att föräldrar som så begär alltid får plats för sina barn i familjedaghem där det inte röks.

Trots att snuset inte fått något internationellt fäste tog en arbetsgrupp inom WHO i juni 1987 upp frågan om snus i ett veckolångt möte. Där fastslogs att det inte råder något tvivel om snusets skadlighet. Det är både hälsofarligt och beroendeframkallande. Därför lyder gruppens rekommendation: "Totalförbud snuset i alla länder där det inte redan är vanligt förekommande!"

Snusning bland ungdomar m.fl. har blivit allt vanligare i Sverige. Denna utveckling måste brytas. Folkpartiet anser att det är dags att genomföra en kampanj mot snuset på samma sätt som under många år mot rökning.

Marknadsföringen av tobaksvaror tar sig olika former. Smygreklam och märkesreklam har blivit ett problem. Vi föreslår därför en skärpning av rikt-

linjerna för tobakreklamen så att samma regler gäller för både tobaksvaror och alkohol.

Prisnivån har betydelse för konsumtionsutvecklingen och avgörs huvudsakligen av tobaksskattens storlek. Tobaksskatten har under 1980-talet höjts så att cigarettpriset ökat i takt med konsumentprisindex. Så var emellertid inte fallet under 1970-talet. År 1970 kostade ett paket cigaretter i skatteklass II kr. 4:95. I dag skulle detta i fast penningvärde motsvara kr 22:50. Cirkapriset för detta paket i tobakshandeln är för närvarande kr. 20:50 men kan till följd av rabatterbudanden o.d. ofta köpas till ett ännu lägre pris. Riksdagen uttalade hösten 1989 vikten av återkommande skattehöjningar på tobaksvaror som en hälsopolitisk åtgärd för att minska tobaksbruket. Vi anser det viktigt att detta uttalande förverkligas och att eftersläpningen från 1970-talet nu hämtas in. Ett beslut om en sådan höjning bör nu fattas.

Varor som är farliga för hälsa eller miljö är normalt underkastade särskild lagstiftning, produktkontroll och säkerhet. Så är dock inte fallet med tobaksvaror. S.k. rökfri tobak (snus och portionstobak) klassificeras visserligen som livsmedel, men livsmedelslagen tillämpas inte på dessa varor. Ett livsmedel med lika höga halter av nitrosaminer som snus skulle inte få försäljas i handeln. Livsmedelsverket har dock inte bedömt det som realistiskt att på denna grund förbjuda försäljningen av snus. För rökverk finns inte ens några bestämmelser om produktkontroll, fränsett att rökens halter av vissa beståndsdelar deklarerar på cigarettpaket. Cancerkommittén föreslog i sitt betänkande skärpt produktkontroll för tobaksvaror. Inom EG planeras t.ex. införande av maximigränser för vissa skadliga ämnen i cigaretttrök så att cigaretter som ger mer än 15 mg tjära förbjuds fr.o.m 1993 och cigaretter med mer än 12 mg tjära förbjuds fr.o.m 1998.

Undersökningar visar att de flesta rökare skulle vilja sluta med sitt missbruk men de flesta misslyckas gång på gång. Stödet till rökavvänjningen måste därför öka och forskningen om olika avvänjningsmetoder måste förbättras.

Folkpartiet anser att alla slags tobaksvaror bör underkastas produktkontroll. Snus och tuggtobak bör inte klassas som livsmedel utan med hänsyn till nikotinets och övriga ämnens farlighet föras in under lagstiftning som omfattar hälsofarliga ämnen. Samhället bör ha möjligheter att ställa krav på produkternas sammansättning och egenskaper, t.ex. i form av maximigränser för skadliga ämnen och beståndsdelar.

Folkpartiet har i en annan motion (1989/90:So459) föreslagit inrättandet av ett folkhälsoinstitut med ett övergripande ansvar för bl. a. tobaksfrågorna. Genomförandet av en samlad, kraftfull tobakspolitik där samhällets alla sektorer samverkar, skulle underlättas av en samordning och centralisering av ansvaret för tobakspolitiken till en instans som förfogar över en samlad kompetens för medicinsk och beteendevetenskaplig tobaksforskning och hälsoupplysning om tobakens skadeverkningar.

I avvaktan på att detta förslag kan förverkligas bör socialstyrelsen ha i uppdrag att initiera och samordna tobaksinformationen. Vi har i socialstyrelsens senaste anslagsframställning inte – i motsats till föregående är – kunnat finna tobak angivet som prioriterat område. Detta är oroande och understryker vikten av att extra resurser ställs till styrelsens förfogande för tobaksin-

formation, i synnerhet nu när rökningen bland ungdomar visar tecken på att öka.

Mot. 1989/90
So473

I mars 1989 begärde riksdagen att tobaksutredningens arbete borde slutföras under parlamentarisk medverkan. Ännu i januari 1990 har regeringen inte vidtagit någon åtgärd med anledning av detta tillkännagivande. En sådan nonchalans kan inte accepteras. Riksdagen bör upprepa sin framställning.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen fastställer mål för insatserna mot tobaksskadorna i enlighet med vad i motionen anförts,
2. att riksdagen för budgetåret 1990/91 anslår ett extra bidrag om 3 milj.kr. för tobaksinformation,
3. att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för rökfria familjedaghem i enlighet med vad som föreslås i motionen,
4. att riksdagen hos regeringen begär en kampanj mot snusning.
[att riksdagen beslutar höja tobaksskatten i enlighet med vad som anförts i motionen.¹]
5. att riksdagen hos regeringen begär att alla slags tobaksvaror upphör att klassificeras som livsmedel,
6. att riksdagen hos regeringen begär att produktkontroll av tobaksvaror genomförs i enlighet med vad som anförts i motionen,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att tobaksutredningens arbete bör slutföras under parlamentarisk medverkan,
8. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag om förbud mot tobaksreklam,
9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till rökavvänjning.

Stockholm den 24 januari 1990

Daniel Tarschys (fp)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

Barbro Westerholm (fp)

Ulla Orring (fp)

¹ 1989/90:Sk638